

Inventering av förskolan med direkta åtgärdsförslag

Inledning

Naturskyddsföreningen påbörjade projektet Operation Giftfri Förskola under år 2013. Som en del i projektet har 129 förskoleavdelningar i 41 kommuner inventerats av ideellt aktiva i Naturskyddsföreningens Kemikalienätverk, för att på så sätt få kunskap om vilka material, kemikalier och produkter som används. Dessa resultat presenterades i rapporten *Giftfria barn leka bäst* och ledde till att vi kunde sammanfatta förslag på vad förskolor och kommuner kan göra för att skapa giftfria förskolor. De två åtgärdsrapporterna heter *Operation Giftfri Förskola – Tips till förskolor och föräldrar* samt *Operation Giftfri Förskola – Åtgärdsförslag till kommuner*.

Nu kan alla förskolor själva inventera sin miljö och få konkreta förslag på vilka åtgärder som bör vidtas. Denna inventeringsmall med direkta åtgärdsförslag kan användas för att på ett enkelt sätt gå igenom vad som finns på förskolan och vad som kan förbättras. Var så goda! Vi ser fram mot en giftfri miljö för alla Sveriges barn!

Hur kan man veta innehållet? Det kan finnas lappar eller stå på kartongen, annars får man fråga! Ring producenten eller butiken där du köpte varan.

Sidhänvisningen är till våra två åtgärdsrapporter: (F) = [Rapporten Operation Giftfri Förskola – Tips till förskolor och föräldrar](#)

(K) = [Rapporten Operation Giftfri Förskola – Åtgärdsförslag till kommuner](#)

Föremål		Åtgärd	Sidhänvisning
---------	--	--------	---------------

Leksaker med delar av:

Trä	Kontrollera att färgen inte flagnar	Om färgen flagnar – byt ut	
Tyg	Kontrollera att den inte är flamskyddad	Om bromerade flamskyddsmedel – byt ut	s. 12 (F)
	Om fleece	Tvätta alla textilier (även gosedjur) innan användning, ha rutin för regelbunden tvätt.	
	Stoppning av kallskum (polyuretan)	Tänk på att den vid tvätt släpper små plastpartiklar som förorenar naturen.	s. 13 (K)
	Stoppning av polyester/polyeter	Troligen flamskyddat – byt ut	
Konstskinn	Kan vara gjort av PVC	Om polyuretan – behåll, annars byt ut	s. 9 (F)
		Om leksak som inte är tillverkad som leksak – byt ut	

Generellt gäller att leksaker är mycket hårdare reglerade än varor som inte är leksaker. Exempel på sådant som inte är lagstiftat som leksaker är väskor, skor, hattar, smycken, nycklar, mobiltelefoner mm. som ofta används i rollekar. Läs mer s. 7 (F).

Alla leksaker ska vara CE-märkta och uppfylla leksaksstandarden EN 71!

Metall	Finns det synbara lödningspunkter?	Kan innehålla bly, låt inte barnen ha dem i munnen.	
Plast	Är plasten hård (hård som Lego)?		s. 5 (F), s. 8 (K)
	- är den genomskinlig?	Om ja – byt ut (troligen polykarbonat med BPA)	
		Om nej – behåll	
	Är plasten mjuk (mjukare än Lego)?		
	- är leksaken tillverkad före år 2007?	Om ja – byt ut	
	- luktar plasten?	Om ja – byt ut	
	- känns plasten fet/kladdig?	Om ja – byt ut	
	- är leksaken CE-märkt?	Om nej – byt ut	

Föremål		Åtgärd	Sidhänvisning
Elektronik	Är leksaken tillverkad före år 2006?	Om ja – byt ut	s. 9 (F), s. 10 (K)
	Är delar av elektroniken synlig?	Om ja – byt ut	
	Är det en sak som inte är tillverkad som leksak?	Om ja – byt ut	s. 7 (F)

Hur ska man prioritera? En viktig sak är att byta ut produkter som innehåller hormonstörande ämnen, då dessa är farliga även vid låga doser och barnen är extra känsliga. Börja med föremål i kontakt med mat – skippa metallförpackningar samt ha inte varm mat i/på plast. Skippa vinylhandskarna både i köket och vid blöjbyte. Lämna gammal elektronik som används som leksaker till återvinningsstationen. Byt ut gamla mjuka plastleksaker. Dessa åtgärder är relativt billiga och enkla att göra. Gå vidare med att byta ut madrasser med PVC-överdrag, tysta bord med PVC samt PVC-golv. Se sedan över resterande åtgärdsförslag.

Pyssla och måla:

Förkläden	Med plastbeläggning?	Om PVC – byt ut	s. 8 (F)
		Om PU – behåll	
		Om akrylat-belagd bomull/polyester – behåll	
Kritor	Uppfyller kriterierna leksaksstandardEN 71?	Om ja – behåll, annars byt ut	s. 7 (F)
Pennor	Är tuschpennorna vattenbaserade?	Om ja – behåll, annars byt ut	s. 7 (F)
Sudd	Är suddens fria från PVC?	Om ja - behåll, annars byt ut	
Lim	Är limmet vattenbaserat?	Om ja – behåll, annars byt ut	s. 7 (F)
Målarfärg	Är målarfärgen vattenbaserad?	Om ja – behåll, annars byt ut	s. 7 (F)

Färg, pennor, lim, teatersmink m.m. räknas ofta inte som leksaker utan som kemiska produkter och följer därmed en annan lagstiftning. Var därför extra noga vid inköp av dessa. De ska ha en innehållsförteckning samt vara vattenbaserade, inte innehålla parabener som konserveringsmedel eller doftämnen/parfym.

Föremål	Åtgärd	Sidhänvisning
Fingerfärg	Fundera på om det behövs	s. 7 (F)
Teatersmink	Fundera på om det behövs	s. 9 (F)

Eftersom fingerfärg och teatersmink används direkt på huden är det extra viktigt att den inte innehåller några farliga ämnen. Gör gärna egen fingerfärg av majsmjöl, vatten och hushållsfärg.

Lera	Vilket material är lera av?	Leklorer kan innehålla PVC, gör egen trolldag eller använd riktig lera	s. 6 (F)
Pärlor	Av glas	Om ja – behåll	
	Av keramik	Om ja – behåll, men stoppa ej i munnen	
	Av hård plast	Om ja – behåll, men stoppa ej i munnen	
Rörpärlor	Görs pärlplattor?	Om ja – låt en vuxen stryka pärlplattor i ett väl ventilerat utrymme när barnen inte är där.	
Pysselmaterial	Är materialet tillverkat för barn?	Om ja – behåll Om nej – gör en noggrann bedömning med kunskapen du har från denna inventering.	s. 8 (F)

Generellt gäller att leksaker är mycket hårdare reglerade än varor som inte är leksaker, som t.ex. frigolit, kapsyler, bitar av plastgolv mm. som ofta används som pysselmaterial. Läs mer s. 7 (F).

Bra pysselmaterial är föremål man hittar i skogen, tyget i gamla trasiga kläder, knappar av hård plast, glasspinnar, toapappersrullar, samt livsmedelsförpackningar av trä, glas, papp och plast!

Föremål		Åtgärd	Sidhänvisning
Möbler och inventarier:			
Madrasser	Finns överdrag i plast/konstskinn?	Om nej – behåll	s. 15 (K)
		Om ja: om PVC – byt ut	
		om PU – behåll	
		om akrylat – behåll	
	Är kärnan av polyeter eller polyester?	Om ja – behåll	
	Är kärnan av polyuretan?	Om ja – hur gammal?	
		Äldre än år 2004 – byt ut	
Det finns alternativ till madrasser med plastöverdrag. Barnen kan sova ute i vagn, vilket även frigör utrymme inne och barnen får mer frisk luft. Eller så kan barnen sova på bäddmadrasser eller kuddar med kärna av polyeter eller polyesterstopning och med bomullsöverdrag som går att tvätta vid eventuell olycka. Tänk på att madrasskydd kan ha en plastyta av PVC, det finns bättre alternativ med beläggning av syntetiskt gummi eller polyuretan.			
Soffor/fåtöljer	Har soffan/fåtöljen stoppning?	Om nej – behåll (t.ex. träsoffor och korgmöbler)	s. 12 (F)
		Om ja – är den äldre än 2004?	
		Om ja – byt ut	
Bord	Har bordet ljuddämpande yta?	Om nej – behåll	s. 14 (K)
		Om ja – byt ut om det är PVC	
		Används vaxduk?	
		Om vaxduk av PVC/vinyl – byt ut	
		Om duk av akrylatbelagd bomull - behåll	

PVC kallas även för vinyl eller vinylplast. Ftalatfri PVC finns och är ett bättre alternativ, dock innehåller den fortfarande mjukgörande ämnen vilka är mindre kända och mindre undersökta.

Föremål		Åtgärd	Sidhänvisning
Förvaring	Av plast?	Undvik mjuk plast samt hård plast som luktar. Tänk på dammgömmor. Förvara helst i skåp, garderober och byråer av trä, eller papplådor med lock.	s. 14(K)
Anslagstavlor	Smuts- och vattenavvisande yta?	Om ja – byt ut	
	Bromerade flamskyddsmedel?	Om ja – byt ut	
Gardiner	Bromerade flamskyddsmedel?	Om ja – byt ut. Det finns tyg med inbyggt, icke-farligt, flamskyddsmedel, t.ex. Trevira CS	
Mattor	Är mattan gjord av plast?	Om ja – byt ut	s. 15 (K)
	Har mattan baksida av plast/gummi?	Om PVC – byt ut Om gummi – kan innehålla flamskyddsmedel, byt ut Tänk på att mattor samlar dam och bör dammsugas varje dag.	
Lampor	Finns det lågenergilampor?	Om ja – finns det rutiner hur man ska göra om de går sönder? Taklampor kan vara en dammgömma, städa dem regelbundet.	s. 10 (F)

Föremål		Åtgärd	Sidhänvisning
Laga och äta mat:			s. 10-12 (F), s. 11-13 (K)
Plastfolie	Är den gjord av PVC/vinyl	Om ja – byt till polyeten (PE)	s. 10 (F)
Stekpannor	Är det en teflonpanna	Om ja – byt till gjutjärn eller rostfritt	s. 11 (F)
Köksredskap	Är redskapen i plast	Om ja – byt till trä och rostfritt	s. 10-11 (F)
Skärbrädor	Är skärbrädan i plast	Om ja – byt till trä. Går att slipa ner för ny yta	
Handskar	Används vinylhandskar?	Om ja – byt till polyeten (PE) eller nitril	s. 11 (F)
Metallförpackningar	Köps mat i metallförpackningar?	Om ja – byt mot tetra, glas eller fryst	s. 10 (F)

Metallförpackningar inkluderar konservburkar, metalltuber för kaviar och mjukost, metalloblatet i t.ex. yoghurtburkar och metallocken på glasburkar. Om livsmedlet inte kommer i kontakt med metallen är det ok, t.ex. glasburkar som står upp. Viktigaste är att byta förpackning på feta livsmedel, så som kokosmjölk, kaviar och mjukost.

Ekologisk mat	Är maten som köps in ekologisk?	Försök öka den andelen!	s. 12 (F)
---------------	---------------------------------	-------------------------	-----------

**Viktigast att byta till eko: Frukt – framförallt bananer, vindruvor och russin
Rotfrukter – framförallt potatis
Mejeriprodukter
Kött**

Ät mer vegetariskt!

Genom att äta mer vegetariskt så blir inte kostnaden för maten högre trots att mer ekologisk mat lagas.

Tallrikar/glas/tillbringare/uppläggningsfat/förvaringskärl

Av polykarbonat (PC)	Om ja – byt ut	s. 11 (F), s. 11 (K)
Av polypropen (PP), polyeten (PE), polyester (PET), melamin eller förnyelsebar plast (t.ex. bambu)	Om ja – använd endast till kall mat/dryck vid utflykter	
Av rostfritt 18-8 stål, porslin eller glas	Om ja – behåll	

Spola i vattenkranen tills vattnet blir kallt innan ni tar vatten. På så sätt undviker ni få med bly och koppar som eventuellt finns i kranen. s. 11 (F)

Föremål	Åtgärd	Sidhänvisning
<u>Skötrum och hygien:</u>		s. 13 (F), s. 15-16 (K)
Skötbädd	Samma frågor och åtgärder gäller som för madrasser.	s. 15 (K)
Handskar	Om vinylhandskar används, byt ut dessa mot polyeten- (PE) eller nitrilhandskar.	s. 13 (F)
Tvål	Använd miljömärkt (svanen) och parfymfri tvål.	s. 13 (F)
Hudkräm	Använd miljömärkt (svanen) och parfymfri hudkräm.	s. 13 (F)
Solkräm	Använd i första hand kläder och hattar mot solen. Om solkräm används, välj miljömärkt (svanen) och parfymfri solkräm som är fri från nanopartiklar. Om nanopartiklar finns i produkten står det i innehållsförteckningen.	s. 13 (F)
Våtservetter	Våtservetter innehåller konserveringsmedel och bör endast användas när tillgång till vatten är begränsad, t.ex. vid blöjbyte ute i skogen. Använd då miljömärkta (svanen) och parfymfria våtservetter. Använd inte våtservetter för att torka barnens händer eller ansikte. Vanliga pappersservetter som doppas i vatten fungerar såklart bra.	s. 13 (F)
Handtvätt	Tvätta alltid händerna före mat samt efter användning av elektronik.	s. 13 (F)

Miljögifter hittas på händer hos barn som vistas på förskolor, därför är handtvätt ett viktigt sätt att minska på deras intag av miljögifter. Särskilt viktigt är det att tvätta händerna före alla måltider.

Föremål		Åtgärd	Sidhänvisning
<u>Städrutiner och rengöringsprodukter:</u>			s. 15-16 (K)
När städas det?	När barnen är där eller inte?	Bäst är att städa när barnen inte är på plats och att korsdragsvädra efter städningen.	
Dammtorkning		Släng så mycket som möjligt av dammet i brännbart före tvätt.	
Dammsugning	Används HEPA-filer?	Om nej – använd det	
Våttorkning		Våttorka med vatten och eventuellt lite såpa	
Rengöringsmedel	Miljömärkt och parfymfritt?	Om nej – byt	
Fönster/speglar	Miljömärkt och parfymfritt?	Om nej – byt	
Golvax/golvpolish	Miljömärkt och parfymfritt?	Om nej – byt Golvpolish innehåller ofta högfluorerade ämnen och bör inte användas.	
Korsdragsvädring	Korsdragsvädras det efter städning?	Om nej – gör det	
Tvätt av textilier	Tvättas alla textilier (inkl. gosedjur) innan användning?	Om nej – gör det	
Tvättmedel	Miljömärkt och parfymfritt?	Om nej – byt Sköljmedel innehåller ofta parfym och bör inte användas. En skvätt ättika i sköljmedelsfacket gör tvätten mjuk.	
Storstädning	Hur ofta sker storstädning?	Tänk igenom var dammgömmorna finns och storstäda minst 4 ggr per år.	

Dammsug innan våttorkning! Det är viktigt eftersom reningsverken inte kan oskadliggöra miljögifterna. Förbränningsanläggningarna är bättre på att oskadliggöra miljögifter, därför ska damm slängas i brännbart.

Föremål		Åtgärd	Sidhänvisning
Utemiljö:			
Gungor	Finns gungor av bildäck?	Om ja – byt ut	s. 16 (K)
Gummiasfalt	Finns/planeras mjuk asfalt?	Om ja – välj ett annat material, t.ex. bark eller sand.	s. 16 (K)
Konstgräs	Är granulatet gjort av gamla bildäck	Om ja – välj annat material, t.ex. sand.	s. 16 (K)

Lekmateriel som inte är tillverkade att vara lekmateriel kan innehålla farliga ämnen. Välj bort gamla bildäck, plaströr och annat från byggen, slipers och tryckimpregnerat virke.

Byggnad:

Byt ut alla golv av PVC lagda före år 2000 till linoleumgolv. s. 13-14 (K)

Vid renovering, om- och tillbyggnad, använd Svanens kriterier med tillägget att samtliga använda material och kemiska produkter som används vid byggnationen ska finnas med i Byggvarubedömningen, BASTA eller Sunda hus nivå A, B eller C+. s. 16 (K)

Kring år 2000 började golvbranschen att fasa ut den värsta mjukgörande ftalaten DEHP mot mindre hormonstörande ftalater. Därför bör alla golv lagda innan 2000 bytas, samt alla PVC-golv lagda efter 2000 som innehåller DEHP, BPP, DBP eller DINP.

Ansvarsområde	Person som går igenom alla föremål inom ansvarsområdet	Ska vara klart senast, datum	Är klart, datum
Leksaker i rum:			
Pyssla och måla:			
Möbler och inventarier i rum:			
Laga och äta mat:			
Skötrum och hygien:			
Städrutiner och rengöringsprodukter:			
Utemiljö:			
Byggnad:			

Förkortningar på några vanliga plaster:

ABS	Akrylnitril-butadien-styren
EVA/EVAC	Eten-vinylacetat
PA	Polyamid
PC	Polykarbonat
PE/HDPE/LDPE	Polyeten
PET	Polyetentereftalat
PLA	Polylaktid – från förnyelsebar råvara
PP	Polypropen
PTFE	Polytetrafluoreten
PS	Polystyren
PU	Polyuretan
PVC	Polyvinylklorid
SAN	Styren-akrylnitril

Naturskyddsföreningen avråder från användandet av:

PC i kontakt med livsmedel, finns i bl.a. plasttallrikar och plastglas.

PTFE, ett fett- och smutsavvisande ämne som finns i bl.a. vissa stekpannor, vissa funktionskläder, vissa soffor och vissa heltäckningsmattor.

PVC, som finns i bl.a. plastmattor, våtrumsmattor och tapet, plastleksaker och viss konstläder.

Plast kan göras från råolja eller från förnyelsebara råvaror som t.ex. trä, majs och sockerrör.

Namnet på plasten anger vad plasten till största del består av, sedan tillkommer tillsatser i form av konsistensgivare, färgämnen mm. Vissa plastsorter kräver mer tillsatser än andra. Vilka dessa tillsatser är går inte att få reda på utan att fråga tillverkaren. Även förnyelsebar plast *kan* innehålla tillsatser som påverkar människor och/eller natur negativt.